

SAMMANDRAG OCH SLUTSATSER

När det gäller idrott har statens verksamhet under flera årtionden motiverats med de positiva effekterna på medborgarnas hälsa och välfärd. En betydande del av idrotten har drivits som föreningsverksamhet med frivilliga krafter och verksamheten har gett upphov till socialt kapital både lokalt och på nationellt plan. De här faktorerna har utgjort den samhälleliga motiveringen för idrottsverksamheten. Statens idrottspolitik har redan länge varit indelad i tre områden: barn- och ungdomsidrotten, idrott som främjar den vuxna befolkningens hälsa samt tävlings- och elitidrotten.

De senaste årtiondenas snabba samhälleliga förändringar har på flera sätt avspeglats i människors vardag och livsstil. Följderna syns både i människors tidsanvändning, i praktiska vanor och i sättet att uppfatta omvärlden. Det finns flera globala megatrender som på ett väsentligt sätt påverkar människors beteende vad gäller idrott och motion, till exempel urbaniseringen, den tekniska utvecklingen, digitaliseringen och förändringarna i befolkningens åldersstruktur.

Förändringarna syns framför allt i befolkningens totala fysiska aktivitetsnivå. Enligt Världshälsoorganisationen (WHO) är låg fysisk aktivitetsnivå den fjärde största riskfaktorn när det gäller dödsfall på grund av livsstilssjukdomar. Förändringen i den totala fysiska aktivitetsnivån är särskilt dramatisk i länder som Finland där övergången från jordbrukssamhälle till postindustriellt informationssamhälle har skett på några årtionden. När majoriteten av finländarna ännu bodde på landsbygden i början av 1960-talet var livsstilen mera fysiskt belastande av naturliga skäl. På grund av strukturomvandlingar blev flyttströmmen till städerna allt snabbare. Vardagens levnadsmiljö förändrades och kontakten till naturen blev glesare. Arbetet började utföras med maskiner och sedan med datorer. Allt fler familjer skaffade bil och television. Samtidigt som arbetet blev mindre fysiskt belastande började människor också tillbringa sin fritid inomhus vid teven. Den nya informationsteknologin gav fart åt utvecklingen och den totala fysiska aktivitetsnivån föll drastiskt på några årtionden. En stor del av finländarna har en vardag där de aldrig svettas och pulsen sällan stiger.

Detta har betydande samhälleliga konsekvenser och syns bland annat i att livsstilssjukdomar blir vanligare, i att folks fysiska kondition och funktionsförmåga försämras och till och med i för tidig död. På samhälls nivå har man i främsta hand reagerat på konsekvenserna av bristande fysisk aktivitet på grund av kostnaderna för samhällsekonomin.

Den komplicerade situationen illustreras av att diskussionen om befolkningens bristande fysiska aktivitet förs samtidigt som idrott som fritidssysselsättning rentav har ökat i popularitet. En betydande del av befolkningen ägnar sig åt organiserad motion i idrottssällskap eller utnyttjar kommunens eller privata företags tjänster. Frivilligverksamhet inom idrottssällskap är fortfarande populärt. Av barn under 14 år deltar 60 procent på något vis i verksamhet ordnad av idrottssällskap. Befolkningens kunskap om hälsofrågor främjas med hjälp av otaliga kampanjer och det används rekordmycket pengar till människors välfärd. Olika slag av livsstilsförändringar och nya levnadsvanor är populära. Privata företag skräddarsyr tjänster för olika målgrupper och den vuxna befolkningen konsumerar dessa i ökande takt. Trots att motion som hobby och att vårda sin hälsa blivit modefenomen räcker det inte för att uppväga konsekvenserna av vår livsstils passiverande inverkan.

På 2010-talet kan en människa samtidigt vara sportig och fysiskt passiv. Till exempel fyller en del av dem som deltar i organiserad motion inte ens minimirekommendationerna för fysisk

aktivitet. Utvecklingen minskar inte betydelsen av motion. Motion och idrott, ensam eller i grupp, ger mening åt livet: glädje, sociala nätverk, hälsa, krafter och för vissa en karriär inom elitsporten. Med tanke på detta är det mycket oroväckande att idrottshobbyerna har polariserats. Det att många barn helt har hamnat utanför idrottandet bland annat på grund av ekonomiska orsaker är ett allvarligt samhällsligt problem.

Efter tonåren minskar deltagandet i idrottssällskapens verksamhet snabbt och är bland den vuxna befolkningen bara 10–15 procent. Att barn lägger av med idrotten i tonåren är inget nytt fenomen och är inte ett problem enbart i det finska idrottsystemet. Snarare är det frågan om en naturlig övergång i barns och ungdomars liv. Systemet har ändå en stor betydelse för om ungdomarna överger tränandet helt och hållet och hur vanligt det är att sluta. Som orsak till varför de slutat träna anger barn och ungdomar i olika undersökningar bland annat att andra livsområden blivit viktigare, att de tröttnat på grenen, att tränandet varit för tävlingsinriktat och att deras kompisar slutat. Det kommer också fram att barn och ungdomar upplever att deras behov och motiv inte tas i beaktande. Verksamhet som är mera ”hobbyaktig” och inte kräver så stort engagemang har efterlysts i flera idrottspolitiska ställningstaganden, men det finns ingen heltäckande nationell beskrivning om den mindre krävande hobbyidrottens ställning i det rådande idrottsystemet.

Forskningen visar att det blivit klart dyrare att delta i organiserad idrott i sällskap och alla familjer har inte råd att betala för barnens hobbyer. Orsakerna till att priserna har gått upp är många. Föreningsverksamheten har fått allt fler drag som påminner om kundförhållande och konsumtion. I många sportgrenar är träningstakten allt hårdare och tävlingssäsongerna blir längre vilket i sin tur ökar behovet av hyrda lokaler, avlönad personal och att barnen ska transporteras till olika platser. Många kräver professionella tränare åt allt yngre barn vilket också höjer avgifterna. Föreningsverksamheten i sin nuvarande form håller på flera sätt på att glida ifrån sina rötter i frivilligverksamheten. En del barn och ungdomar skulle vilja träna med lite lättare engagemang men det rådande systemet erbjuder inte tillräckliga möjligheter till det.

Kommunerna skapar förutsättningar till motion och föreningsverksamhet, lokalt och regionalt, för alla befolkningsgrupper. Kommunernas betydelse för äldre personer, grupper med särskilda behov, arbetslösa, barn, ungdomar och många andra befolkningsgrupper är stor. Deras allra största betydelse ligger i att de bygger och upprätthåller planer och lokaler. Kommunerna har riktat allt mer resurser till idrotten under regeringsperioden, särskilt investeringarna har ökat, och idrotten ingår i högre grad än tidigare i kommunernas strategiska planering och i olika sektors arbete. Däremot finns det stora skillnader mellan kommunerna när det gäller att främja idrott och motion.

Det är av stor betydelse för framtiden att idrottens ställning som kommunal tjänst tryggas. I en bilaga till statsminister Juha Sipiläs regeringsprogram sägs det att det ska stiftas en lag för att kommunerna själva efter eget omdöme ska få bestämma om hur de ordnar de lagstadgade tjänster som räknas upp. Där ingår idrottslagen, ungdomslagen, bibliotekslagen, lagen om friluftsliv med flera. När kommunerna producerar tjänster är de inte skyldiga att följa de förpliktelser som nämns i dessa lagar eller de förordningar som utfärdats utgående från dem eller de tillvägagångssätt som rekommenderas i dem. Det återstår att se vad detta kommer att innebära i praktiken.

Ur ett internationellt perspektiv har staters satsning på elitidrott ökat och tävlingen har hårdnat i många avseenden. Statens målsättningar när det gäller att främja elitidrotten har haft att göra med samhällsansvar, etik och under den gångna regeringsperioden även med att uppnå framgång. Man har försökt förändra den finska elitidrottens verksamhetsmodeller och strukturer under 2010-talet. Målet har varit att uppnå ett äkta, gränsöverskridande samarbete

och att förbättra idrottarnas ställning. Finländarna klarar sig i helhet fortfarande bra i stora tävlingar: år 2014 fick finländska idrottare sammanlagt 252 medaljer i stora tävlingar. En del av grenarna, särskilt kvinnornas idrott, får knappt någon uppmärksamhet i media. Tolkningarna av den finländska elitidrottens tillstånd har oftast gjorts utgående från de olympiska grenarna, där Finlands framgångar har gått jämnt nedåt. Däremot har bollsporterna profilerat sig allt tydligare under regeringsperioden.